

TÖPRENGÉS ERDŐMŰVELÉSI SZEMLELETÜNKRŐL

DR MÁTYÁS CSABA

Az erdészeti szakközönség hozzá kell szokjon ahhoz a tényhez, hogy erdőgazdálkodási célkitűzéseink egyreinkább társadalmi érdekek ütközőpontjaivá válnak. Ezeknek a kérdéseknek a megítélése még szakmai körökben sem hozható egy nevezőre. A szerző felveti, hogy gazdálkodásunk alapelvei talán korlátozott érvényességűek — megállapításait gondolatébresztő vitaanyagának szánja.

Alig múlik el év, hogy szaklapjaink hasábjain ne találánk beszámolót a spessarti aukciókon elkelt tölgyfacsodák méreteiről és csillagászati áraitól. Ezek a híradások jól tükrözik szemléletünk „mélyvízi áramlatait”; valamenynyien úgy érezzük, hogy az erdőgazdálkodás igazi rangját (és társadalmi megbecsülését is) a hosszú vágásfordulóban, a tartamosság betartásával termelt értékfa jelenti. Habár elismerjük egyes termőhelyeken a sarjaztatás és a rövidebb vágásforduló létjogosultságát, a méretes hámozási, de legalábbis fűrészrönk termelése, mint az erdőgazdálkodás igazi célja, erdészek nemzedékeinek tudatába vésődött be.

Az utóbbi időben egyre többet hallhatunk erdőművelési gyakorlatunk megváltozásáról. A felújításokban ismét nagyobb a becsülete a sarjaztatásnak, terjednek a tágabb ültetési hálózatok, ugyanakkor csökkenőben van a véghasználatok kora, sok esetben túlnyomórészt csak értéktelenebb választékok hosszoltására adva lehetőséget.

Közvéleményünk (nemcsak a szakemberek, hanem az érdeklődő laikusok is) aggodalommal vegyes bizalmatlansággal szemléli a fejleményeket. Féltik a tartamosságot, féltik az értékfatermesztést, illetve erdőink megszokott összetételét és megjelenését. Jellemző, hogy egy szervezett felmérés szerint az erdőgazdálkodásban vezető beosztást betöltő szakemberek nagy része úgy véli, hogy a használat jelenlegi módja és üteme veszélyezteti a tartamosság elvét, és ezt a kérdést gazdálkodásunk egyik legjelentősebb problémájának ítéli.

Szinte egyidőben hallhatunk importból élő fagazdaságunk kényszerpályájáról — és ugyanakkor kihasználatlan tartalékainkról. Az ellentmondások egyik nyitja lehet, hogy a gazdálkodás alapelve és szemlélete egyre inkább összeütközésbe kerül rohamosan átalakuló közgazdasági és társadalmi környezetünk követelményeivel. Talán elősegítené a helyes megoldás kialakítását, ha felülvizsgálnánk gazdálkodásunk alapelveit: melyek azok, amelyek megtartották érvényességüket és melyek értékelendők át. Itt most az értékfatermesztés és a tartamosság fogalmaival kapcsolatban szeretném felvetni, hogy szemléletünkben örök érvényűnek tartott alapelvek nagyon is meghatározott közgazdasági környezetben keletkeztek és csak ott érvényesíthetők teljes mértékben.

A táblázatban a különböző korszakokra vonatkozóan összefoglaltam a mondanivalóm szempontjából fontos jellemzőket, a teljesség és a részletekbe menő pontosság igénye nélkül. A táblázat célja: érzékeltetni, hogy a változó

A technikai kultúra és az erdőgazdálkodás kapcsolata

	Naturális gazdálkodás (XVI. századig)	Mg. és kézműipari árutertermelés (XVIII. századig)	Ipari termelés kezdetei (XIX. század)	Fejlett ipari társadalom (XX. század közepétől)
A technikai kultúra szintje	primitív eszközök, szállítás megoldhatatlan	fém kézi eszközök, szállítás helyi viszonylatban	gépesített fűrészmalmok, feldolgozott fa távolsági szállítása	Teljes fát hasznosítani képes technológiák, feldolgozhatatlan biomassza távolsági szállítása
A faanyag feldolgozási módja	—	erdőközelben települt kézműipar energiaellátása (kohók, üveghuták, hamuszírfőzés), kézi megmunkálás	erdőközeleli fafeldolgozás, fűrészeléssel	erdőtől távoli fafeldolgozás nagyüzemekben forgácsolás rostosítás, egyéb (vegyipar, energia stb.)
Végtermék létrehozásához szükséges energia nagyságrendje (10 ⁶ kJ-ban)	0	1	5	10 20
A végtermékeknek megfelelő természetési célkitűzés, illetve igény	csekély helyi tűzifa (jórészt száradék) és vékonyfatermelés (földkunyhók)	tömeges helyi tűzifatermelés, szálalórönkgigény (faépfátanyagok)	méretes, minőségi rönk tömeges termelése	ipari hengerfa-termelés ipari biomassza-termelés
A gazdálkodás alapelve, szabályozása	korlátlan erdőirtás, illetve -használat	területhez kötött használati rendtartások	tartamos értékfatermesztés	időegységre eső maximális biomassza-, ill. pénzügyi hozam (járadék) tartamos előállítás
Az ebből adódó feladatok, kötelezettségek	nincsen	felújítás	felújítás, erdőnevelés (hosszú vágásforduló)	A felújítás és nevelés melletti intenzív kezelés és védelem. Rövidebb vágásforduló miatt, az időegységre eső felújítási, használati munkaráfordítás nagyobb
A gazdálkodási kockázat mértéke	nincsen	elhanyagolható	csekély	jelentős

közgazdasági, szociokulturális környezet hatására az erdőgazdálkodás célkitűzései, de a gazdálkodási alapelvek is, folyamatos változásban vannak.

Jól felismerhető, hogy a termelési célt — egyebek mellett — a végtermékre gazdaságosan fordítható energia, illetve műszaki színvonal határozza meg.

A gazdálkodás kötelezettségei ennek megfelelően növekednek a „magától nővő” erdőtől az intenzíven öntözött-trágyázott biomassza-ültetvényekig. Ezzel együtt változik a természetési célkitűzés is.

A táblázat szerint jelenlegi szemléletünk alap gondolata tulajdonképpen a harmadik korszak körülményeiből fakad: a XIX. századi gazdasági élet követelményeiből. Ez nem véletlen, hiszen a Közép-Európában (és igazán csak itt!) elterjedt, tervszerű erdőgazdálkodás alapjait Németországban, a XIX. század küszöbén rakták le az erdőművelés klasszikusai. Tanításaik kítőrhöhetetlenül beivódtak szemléletünkbe. Elérkezett az ideje, hogy felmérjük, vajon a jelenlegi ellentmondások átmeneti, kellemetlen zavaró jelenségek-e, vagy a gazdasági élet változásából fakadó, tartósan ígérkező eltolódások; szükségesnek látszik-e szemléletünk hozzáigazítása rohamosan változó korunk követelményeihez?

Melyek azok a legfontosabb tényezők, amelyek szükségessé tehetik szemléletünk felülvizsgálatát?

— a szállítási és feldolgozási lehetőségek javulásával a kisebb méretű hengeres fa, sőt általában a biomassza is távolra szállítható és az ár- és ke-

resletviszonyoktól függően, gazdaságosan feldolgozható választékká, illetve nyersanyaggá vált;

- a pénzgazdálkodás fejlődésével az erdőfelújítást mind inkább mint olyan beruházást tekintjük, amely optimális járadékot kell produkáljon;
- a hosszú termelési ciklus miatt az értékfa előállítására egyre költségesebb a kisebb értékű, de hamarabb megtermelhető választékokkal szemben.

Lehetséges, hogy gazdálkodási alapelveinket a tartamos értékfatermelés bővületéből kiszabadítva, újra kellene fogalmazzuk? Semmiképpen sem az értékfatermesztés „beszüntetését” jelentheti ez, hanem csupán annak a felismerését, hogy az új helyzetben a termelési célt az adott helyen az időegységre eső maximális, de egyúttal biztonságosan elérhető pénzügyi hozam kellene meghatározza, figyelembe véve a helyi jóléti és környezetvédelmi szempontokat is. Ez az eddigieknél differenciáltabb megközelítést igényelne annak eldöntésében, hogy egy adott erdőrészletben valóban értékfatermesztés vagy pedig rövidített vágásfordulójú iparifa-termesztés, illetve biomassza-termelés folyjék-e. Jelen pillanatban az ipari jellegű fatermesztést a rosszabb termőhelyekre számúzzuk, nem engedjük „elrontani” a jó termőhelyek kínálta lehetőségeket.

Teljesen nyilvánvaló, hogy az elemzésből nem lehet kizárni az ökológiai stabilitás kérdését. Az eddigieknél pontosabb információkra lenne szükség annak eldöntésére, hogy az iparszerű termesztés milyen tartamos ökológiai kockázattal jár, ide értve nemcsak a közvetlen gazdasági szinten jelentkező kockázatot, hanem a természet- és környezetvédelem szempontjait is. Mindenki előtt világos, hogy az iparszerű termesztés rengeteg új, eddig ismeretlen gondot és problémát vet fel az állományok kezelése és védelme vonatkozásában; a vágáskor leszállítása pedig egységnyi időtartamra vetítve, jelentős munkatöbbletet eredményez, ami ismét több élőmunka- és energiaráfordítást hoz magával. Többletérték hasznosítása azonban csak többletmunkával és a kockázat ésszerű mértékű növelése révén érhető el.

Az utak sózása gyakori károk okozója erdőkben, az utak szegélyén álló fasorokban. Ezenkívül számos olyan területünk van, ahol a talajban található magas sótartalom (szikes talajok). Mivel ilyenek is időnként fásítási feladatot képeznek, nem érdektelen, ha az egyes fafajok sótürésevel kapcsolatos lengyel vizsgálati eredményeket ismertetjük. *Migunowa* a sótürés szempontjából a következő csoportosítást készítette:

1. — ellenálló: *Tamarix* fajok
2. — erősen tűrőképes: *Eleagnus* fajok, *Ulmus parvifolia*, *Lonicera* sp. *Ribes aureum*, *Cornus sanguinea*
3. — tűrőképes: *Quercus robur*, *Acer campestre*, *A. tataricum*, *Ulmus campestris*, *Robinia pseudoacacia*, *Betula verrucosa*, *Gleditschia* sp. *Fraxinus pubescens*, *Crataegus* sp. *Rhamnus frangula*, *Populus alba*, *P. Bolleana*, *Ligustrum* sp. *Caragana arborecens*
4. — gyengén tűrőképes: *Fraxinus excelsior*, néhány *Pinus*-féle, *Juniperus* sp. *Populus tremula*, *P. nigra*, *P. deltoides*, *Acer negundo*, *Celtis australis*, *Evonymus verrucosa*, *Rosa canina*, *Salix acutifolia*
5. — nagyon gyengén tűrőképes: *Larix sibirica* és minden fenyőféle, *Salix alba* és számos más tűzféle, *Fagus* sp., *Carpinus* sp. *Tilia parvifolia*, *Acer platanoides*, *A. pseudoplatanus*, *Alnus* sp. *Aesculus hippocastanum*, *Quercus rubra*.

(Ref.: dr. Szodfridt I.)